

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2023
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

06/06/2023 Θέμα

ΘΕΜΑ Α

A

A1. α.

1. Λ
2. Λ
3. Σ

A1. β.

α. 1

β. 3 περισσεύει το 2

ΘΕΜΑ Β

B1. Ο Αριστοτέλης ορίζει τον όρο πόλις ως μια συγκεκριμένη μορφή κοινωνίας, εξελικτική τελειοποίηση πρότερων και ατελών κοινωνικών μορφωμάτων, του οίκου και της κώμης. Δεν αποβλέπει όμως, όπως αυτά, μόνο στην επιβίωση των μελών της αλλά και στη συλλογική και ατομική ευτυχία των πολιτών, δηλαδή των συμπολιτών (αυτή είναι η αρχαία σημασία της λέξης πολίτης). Η συλλογική ευδαιμονία υπηρετείται από τη σχετική αυτάρκεια, αυτονομία και αυτοδιοίκηση (ελευθερία), που χαρακτηρίζουν την αρχαιοελληνική πόλη.

Η πόλη (ό,τι σημαίνει για μας σήμερα *κράτος*) είναι κατά το γένος μια κοινωνία, δηλαδή μια κοινότητα (Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν). Η έννοια του γένους είναι μια πλατύτερη έννοια που υπάγεται σε αυτήν που θέλουμε να ορίσουμε. Η λέξη αυτή γεννήθηκε από το ρήμα κοινωνῶ, που σήμαινε «συμμετέχω σε κάτι», «παίρνω μέρος σε κάτι μαζί με κάποιον άλλο (ή με κάποιους άλλους)». Όταν το σκεφτούμε έτσι, κατανοούμε καλύτερα τη σημασία της πολιτικής κοινωνίας.

Μάλιστα η πόλη στοχεύει στο υπέρτατο αγαθό, το εὖ ζῆν, δηλαδή την ευδαιμονία (μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας). Αυτή είναι και η ειδοποιός διαφορά της πόλης από τις υπόλοιπες συμβιωτικές κοινωνίες (κώμη, οικογένεια κλπ). Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγει βέβαια εφόσον μας πει ότι πόλη είναι κυριωτάτη, δηλαδή ανώτερη από όλες τις άλλες κοινότητες (ποιοτική διαφορά πόλης) και

περιλαμβάνει στους κόλπους της όλες τις άλλες μορφές κοινοτήτων, δηλαδή είναι περιέχουσα (ποσοτική διαφορά πόλης). Με τη φράση «κυριωτάτου πάντων» ο Αριστοτέλης εννοεί το υπέρτατο αγαθό στο οποίο αποβλέπει η «πόλις», δηλαδή την ευδαιμονία του συνόλου των πολιτών. Η ανωτερότητα αυτού του αγαθού αποδεικνύει και την ανωτερότητα της ίδιας της πόλης έναντι των άλλων κοινωνιών. Με άλλα λόγια, εφόσον η πόλη είναι η «κυριωτάτη» όλων των κοινωνιών, και το αγαθό στο οποίο στοχεύει είναι το «κυριώτατον» όλων των άλλων αγαθών.

Η πόλη είναι η τελειότερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης. Περιλαμβάνει ατελέστερα κοινωνικά μορφώματα, όπως η οικογένεια, η φυλετική συγγένεια και σχέση, το χωριό (η κώμη), μια συντεχνία κ.ά. Η πόλις δεν είναι απλώς μια ανταλλακτική κοινωνία που διασφαλίζει την επιβίωση των μελών της, αλλά εκείνη η οργανωμένη και αρθρωμένη κοινωνία που διασφαλίζει τις προϋποθέσεις για την πλήρη ανάπτυξη όλων των δυνατοτήτων του ανθρώπου. Ύψιστος σκοπός της ύπαρξής της είναι το κοινό αγαθό, η συλλογική και ατομική ευτυχία των μελών της.

Στο απόσπασμα «Ἡ ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, ἥδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας ὡς ἔπος εἰπεῖν, γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὕσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν.» δίνεται ένας ακόμη ορισμός της πόλης, ο «οποῖος είναι πιο περιεκτικός, αφού περιλαμβάνει τα συστατικά στοιχεία της πόλης. Η πόλη είναι μια κοινότητα αποτελούμενη από περισσότερα χωριά. Ο λόγος δημιουργίας της είναι η εξασφάλιση της ζωής, του ζῆν, ο λόγος ύπαρξης όμως είναι κάτι περισσότερο, είναι η καλή ζωή, δηλαδή το εὖ ζῆν, η ευδαιμονία. Αυτό το εὖ ζῆν αποτελεί και την ειδοποιό διαφορά της πόλης από τις προηγούμενες κοινότητες (οικία, κώμη). Στον σκοπό λοιπόν και όχι στο μέγεθος εντοπίζεται η διαφορά της πόλης από άλλες κοινότητες. Απαραίτητες προϋποθέσεις της καλής κοινωνικής ζωής ο Αριστοτέλης (Πολιτικά 1325b13 κ.ε.) απαριθμεί τις εξής: α) επάρκεια τροφής, β) ποικιλία τεχνών και τεχνιτών, γ) επαρκής οπλισμός, δ) οικονομική ευπορία, ε) θρησκευτικοί θεσμοί, στ) θεσμοί δικαιοσύνης. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό της πόλης θεωρείται από τον φιλόσοφο και το πιο σημαντικό. Η ευδαιμονία εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της αυτάρκειας.

Στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης μας είπε καθαρά τι εννοεί με τη λέξη αυτάρκεια. Χρησιμοποιούμε, είπε, αυτή τη λέξη όταν θέλουμε να δηλώσουμε πως κάτι είναι και μοναχό του τέλειο αγαθό, ότι και μόνο του κάνει τη ζωή άξια να τη ζήσει κανείς, έχοντας το αίσθημα ότι δεν έχει ανάγκη από τίποτε άλλο. Στο δικό μας χωριό η πόλις χαρακτηρίζεται τέλεια, ακριβώς γιατί τίποτε άλλο δεν χρειάζεται πέρα από αυτήν ο πολίτης, αφού η πόλις είναι *αυτάρκης*, μπορεί δηλαδή και μόνη της να του χαρίσει το πιο μεγάλο αγαθό, που είναι το εὖ ζῆν, η *εὐδαιμονία*. Η αυτάρκεια αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα της πόλεως και πρωταρχική επιδίωξή της. Με αυτήν δηλώνεται η επάρκεια των αγαθών που είναι απαραίτητα για την απόκτηση και διατήρηση της συλλογικής ευτυχίας (εὐδαιμονίας). Πρόκειται για αγαθά εξωτερικά (υλικά), σωματικά και ψυχικά. Η αυτάρκεια μιας πόλης εξαρτάται α) από τη γεωγραφική της θέση, ώστε να εξασφαλίζονται υλικά αγαθά, β) από το έμψυχο, ανθρώπινο

δυναμικό που διασφαλίζει την άμυνα της πόλης--κράτους και γ) από το σύστημα χρηστής διοίκησης και απονομής δικαιοσύνης, που εγγυάται την εσωτερική συνοχή της πόλης.

Στο κείμενο ο Αριστοτέλης εξετάζει τελεολογικά την έννοια «πόλις» καθώς και τις άλλες μορφές κοινωνικής συνύπαρξης. Ο Αριστοτέλης δηλώνει με τον όρο τέλος τον λόγο μιας σειράς ενεργειών ή την ολοκληρωμένη μορφή προς την πραγμάτωση της οποίας τείνει ένα ον. Έτσι, το τέλος λειτουργεί ως πρωθύστερο αίτιο και αρχή· δεν είναι αποτελείωμα αλλά τελείωση, η ορθή ολοκλήρωση μιας συγκεκριμένης διαδικασίας. Γι' αυτό και το πραγματικό τέλος ενός όντος είναι να κατακτήσει το κορυφαίο για το ίδιο αγαθό και να ολοκληρώσει τη φύση του. Το πραγματικό τέλος μιας κοινωνίας είναι να εξασφαλίσει στα μέλη της την ευτυχία. Αυτό το πετυχαίνει η ανώτατη μορφή κοινωνίας, η πόλις.

B2. Ο Αριστοτέλης παρουσιάζει στο κείμενο αναφοράς ορισμένα επιχειρήματα για να υποστηρίξει την άποψη ότι το πλήθος μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικότερα την εξουσία. Ένα από τα επιχειρήματα αυτά είναι η παρομοίωση του πλήθους με έναν άνθρωπο με πολλά πόδια, πολλά χέρια και με πολλές αισθήσεις και με ανάλογη αρετή και εξυπνάδα («ὥσπερ ἓνα ἄνθρωπον...καὶ τὴν διάνοιαν.»). Ο φιλόσοφος είναι θιασώτης της αθροιστικής θεωρίας, η οποία αποτελεί ως σήμερα βασικό επιχειρήμα υπέρ της δημοκρατίας ή της «πολιτείας», όπως την ονομάζει ο Αριστοτέλης, ενός πολιτεύματος που περικλείει τα πλεονεκτήματα όλων των άλλων πολιτευμάτων και αποτελεί σύνθεση δημοκρατικών στοιχείων. Ο φιλόσοφος δηλαδή αρνείται την απώθηση του πλήθους στο κοινωνικό περιθώριο και την αφαίρεση από αυτού κάθε δυνατότητας να συμμετέχει στη διαχείριση των κοινών. Ο Σταγειρίτης φαίνεται, δηλαδή, να πιστεύει ότι η αρετή και η φρόνηση είναι αθροίσμα μεγέθη («πολλῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον μόνιον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντων») και ότι σε πρακτικά ζητήματα η γνώμη των πολλών είναι προτιμότερη από τη γνώμη των λίγων. Για την υποστήριξη της θέσης ότι το άτομο μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικότερα την εξουσία, παρουσιάζει ως θετικό στοιχείο ότι ενωμένα όλα τα επιμέρους άτομα μπορούν να αποτελέσουν μια δύναμη ανώτερη από εκείνη των λίγων και άριστων. Το πλήθος, λοιπόν, υπερέχει του ενός ή των λίγων, γιατί μπορεί να διαθέτει συνολικά περισσότερη αρετή και φρόνηση από αυτούς («συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων»).

Στο απόσπασμα του Αωνύμου του Ιαμβλίκου ο συγγραφέας παρουσιάζει ένα φανταστικό άνθρωπο με υπερφυσικές σωματικές και ψυχικές δυνάμεις σε σχέση με τους υπόλοιπους ανθρώπους («θα μπορούσαμε ίσως να πιστέψουμε ότι η δύναμη ενός τέτοιου ανθρώπου θα ήταν αρκετή για να του εξασφαλίσει πλεονεκτήματα σε σχέση με τους άλλους»). Αν αυτός ο «Υπεράνθρωπος», συμπορεύεται με το δίκαιο και με τον νόμο, θα μπορούσε να αντέξει απέναντι στο πλήθος («Ακόμη κι αν θα υπήρχε κάποιος με τέτοιες ιδιότητες – πράγμα αδύνατο – αυτός ο κάποιος θα κατόρθωνε να επιπλεύσει μόνο εφόσον θα πήγαινε με το μέρος του νόμου και της δικαιοσύνης»). Σε αντίθετη περίπτωση, χωρίς τον νόμο και τη δικαιοσύνη, δεν θα μπορούσε να αντέξει απέναντι σε αυτό («Διαφορετικά δεν θα άντεχε.»). Κατ' επέκταση, για να επικρατήσει ένας τέτοιος άνθρωπος θα έπρεπε να ασπαστεί τον νόμο και τη δικαιοσύνη. Διαφορετικά το πλήθος με την καλή διοίκηση, την αριθμητική υπεροχή και όλες τις αρετές που συγκεντρώνει, σε περίπτωση που συσπειρωνόταν, θα τον νικούσε.

Ο «Υπεράνθρωπος» χρησιμοποιείται από τον Αριστοτέλη ως ένα επιχείρημα υπέρ της ανάθεσης της εξουσίας στο πλήθος. Στο ίδιο πνεύμα ο «Υπεράνθρωπος» του Ιαμβλίκου χρησιμοποιείται ως ένα επιχείρημα υπέρ της δημοκρατίας, με το νόημα ότι στην περίπτωση που αυτός είναι άδικος, το πλήθος με τη συσσωρευμένη ικανότητά του μπορεί να επικρατήσει απέναντί του όσες υπερβάλλουσες ικανότητες και αν έχει.

B3.

οπτική - όρῶμεν

σύσταση - συνεστηκυῖαν

λάθος - ἀλήθειαν

δοχείο - ἐνδέχεται

ποδήλατο – πολύποδα

B4.

1 – β

2- β

3- α

4- α

5-β

ΘΕΜΑ Γ

Γ1.

Σωκράτη, όλα τα φυτά φαίνεται ότι έχουν τον ίδιο τρόπο, και αυτά τα οποία φυτρώνουν από τη γη και τα άλλα ζώα και ο άνθρωπος. Γιατί και στα φυτά αυτό γίνεται πολύ εύκολο για εμάς, όσοι καλλιεργούμε τη γη, το να κάνουμε δηλαδή όλες τις προετοιμασίες προτού φυτεύσουμε και για το ίδιο το βλαστάρι/φύτευμα, όταν όμως αυτό που φυτεύτηκε ζωντανέψει, μετά από αυτό υπάρχει φροντίδα του βλασταριού και πολλή και επίπονη και δύσκολη. Έτσι λοιπόν φαίνεται πως το ίδιο συμβαίνει και με τους ανθρώπους· από τις δικές μου υποθέσεις εγώ συμπεραίνω και για τα άλλα/τις άλλες (υποθέσεις). Γιατί και του παιδιού μου αυτού εδώ, είτε πρέπει να το πει κανείς «φύτευμα / σπορά» είτε «τεκνοποιία», έχει υπάρξει για μένα το

ευκολότερο από όλα, η ανατροφή του όμως είναι δύσκολη και για εμένα που φοβάμαι για αυτόν πάντα.

Γ2.

Στο δοθέν χωρίο παρουσιάζεται κάποια ανησυχία του Δημόδοκου σχετικά με την εκπαίδευση/ανατροφή του Θεάγη. Πιο συγκεκριμένα, ο Δημόδοκος έχει την εντύπωση πως κάποιοι συνομήλικοι του γιου του και συνδημότες που καταφτάνουν στην πόλη και έχουν αποστηθίσει κάποιους λόγους, τον ξεσηκώνουν («λόγους τινὰς ἀπομνημονεύοντες διαταράττουσιν αὐτόν»). Ο Θεάγης ζηλεύει και για πολύ καιρό δημιουργεί προβλήματα στον πατέρα του, έχοντας την απαίτηση να του εξασφαλίσει κάποιον σοφιστή επ' αμοιβή για να τον κάνει σοφό («ἀξιῶν ἐπιμεληθῆναι με ἑαυτοῦ καὶ χρήματα τελέσαι τινὶ τῶν σοφιστῶν, ὅστις αὐτὸν σοφὸν ποιήσει»).

Γ3.

ἔχειν: σχές

ῥᾶστον: ῥᾶδιον, ῥᾶον

ἀγεννής: ἀγεννοῦς

ἐπιθυμεῖ: ἐπιθυμεῖν

τὸ ἄστν: τὰ ἄστη

καταβαίνοντες: καταβησόμενοι

πάλαι: παλαιότερον

ἐπιμεληθῆναι: ἐπιμεληθέντων

ὅστις: οἵτινες

Γ4.

α.

τὸν αὐτόν: ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στον όρο «τρόπον»

τοῦτο: υποκείμενο στο ρήμα «γίνεται»

ὀνομάζειν: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα «δεῖ» (ετεροπροσωπία)

πάντων: ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική διαιρετική στον όρο «ῥάστη»

εἰς τὸ ἄστν: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός κίνησης σε τόπο στον όρο «καταβαίνοντες»

μοι: ἔμμεσο αντικείμενο στο ρήμα «παρέχει»

σοφόν: κατηγορούμενο στο αντικείμενο «αὐτόν» μέσω του «ποιήσει»

β.

Δημόδοκος ἔλεγεν ὅτι ἡ δὲ τότε παροῦσα ἐπιθυμία τούτῳ πάνυ ἐκείνον / (αὐτόν) φοβοῖ / φοβοίη